

ӘЛІШЕР НАУАИДЫҢ «МУХӘКӘМӘТУЛ-ЛУҒӘТӘЙН» ШЫҒАРМАСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ МЕН АУДАРЫЛУЫ

Т.Е. Қыдыр¹, Ж.Б. Бейсенбинова²

¹ Ғылыми жетекшісі: филол.ғ.к., доценті,

² шығыстану факультетінің 2-курс магистранты,

^{1,2} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,
email: beisenbinovazh@gmail.com

Мақала түркі әлемінің ойшылы, сөз зергері, ортағасырдың ұлы ақыны Әлішер Науаидың лингвистикалық трактаты «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» (Екі тілдің таласы) шығармасына арналады. Әлішер Науаидың түркі тілі мен парсы тілін бір-бірін салыстыру арқылы түркі тілінің үстемдігін көрсету мақсатында жазылған шығармасы еді. Шағатай тілінде жазылған «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» еңбегі әлем ғалымдарының қызығушылығын тудырған. Осы мақалада бұл шығарма төңірегінде жасалған аудармалар мен зерттеулерге шолу жасалады.

Түйін сөздер: Науаи, «Мухәкәмәтул-луғәтәйн», қолжазба, шағатай тілі, парсы тілі, аударма, әдебиет

Тіл – қатынас құралы ғана емес, сонымен бірге әр халықтың ұлт ретінде ұйысуының, өмір сүруінің басты нышаны. Тілі жойылған халықтың өзі де жоғалаты анық. Сондықтан да ұлт қамын ойлаған жандар қашанда ана тілінің тағдырына бейжай қарамаған. Орта ғасырларда Ислам өркениетінің аясына ұйысқан түркілер де өз тілдерінің ертеңгі күніне алаңдаушылық білдірген. Қараһандықтар билігі тұсында өмір сүрген Махмұт Қашқари: «Қасірет мұңын түсіндіріп, шағыну үшін түркілерге өз тілінде сөйлеуден басқа жол жоқ. Өзінің ортасындағы жауларынан жерініп келгендерді түркілер әрқашан қамқор қанатының астына алып, төнген қауіп-қатерден құтқарады. Олармен бірге басқалар да пана табады. Сол себепті түркі тілін үйренудің қажеттілігін өмір талабы мен ақыл таразысы әбден дәлелдеді» [1; 35] - деп жазса, оның замандасы Жүсіп Баласғұн: «Арабша, тәжікше кітаптар көп, Ал, бұл-біздің тіліміздегі тұңғыш даналық жинағы» [2; 15], деп, сол кездегі түркі тілінің хал-жағдайын ашына отырып жазған. Ислам мәдениетімен бірге келген араб, парсы тілдері дінді жаңадан қабылдаған халықтардың тілін жұтып жіберудің алдында тұрғанын Ахмет Иасауи да өз хикметтерінің бірінде атап өтеді [3; 100]. Осыдан-ақ тіл үшін күрестің тарихы тереңде жатқанын көреміз.

Қараһандықтар билігі тұсында өмір сүрген ақындар тіл тағдырына алаңдаушылық білдіріп, өз шығармаларының ішінде атап өтсе, бертін келе бұл мәселе кеңінен қозғала бастаған. Ғылым мен әдебиеттің тілі ретінде мойындалған араб һәм парсы тілдері XIII-XIV ғғ. түркі жазба тілін ығыстырып, ғылыми айналымнан шығара бастағанын сезген Әлішер Науаи «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» атты шығарма жазған. Науаи бұл туындысында парсы мен түркі тілінің сөздік қорын салыстырып, түркі тілінің өмір сүруге хұқы бар екенін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп шыққан. Жастайынан араб, парсы һәм түркі поэзиясына қанық болып, елу мыңнан астам жыр жолдарын жатқа білген [4; 206] ақын өз шығармалары арқылы барша адамзат баласына ортақ кемелдік ұстындарын жырлаған. Сондықтан да оны тек бір халық әдебиеті көлемінде ғана атап өту жеткіліксіз болар еді. Ең алдымен, Әлішер Науаиды орта азиялық түркі тілінде (қазір ол ескі өзбек тілі деп аталып жүр) сонау XV ғасырда ғажап көркем туындылар жасаған, бұл тілдегі әдебиетті көп ғасырлық дәстүрі бар тәжік-парсы әдебиетінің биігімен теңестірген алып шайыр деп білеміз [5; 112-113].

Әлемдік әдебиетке Фердоуси, Сағди, Жәми сияқты алыптарды берген парсы поэзиясының дәстүрінде әдебиетке келген Әлішер алғашында өлеңдерін парсы тілінде жазғанымен де көп ұзамай-ақ түркі тіліндегі өлеңдерімен әдебиеттің ақ айдынына шықты. Бұл кезде түркі тілі жыр жазуға жарамсыз деп, Шығыстың шайырларының барлығы дерлік, парсы тілінде жазатын. Міне, Ә. Науаи осы бір қалыптасқан жаңсақ пікірді жоққа шығарып, түркілік сөз өнерінің мол мүмкіндіктерін барынша пайдаланып, осы тілде тамаша жыр жауһарларын жасап, түркілік әдебиетті әлемдік аренаға шығарған ұлы ақын болды. «Өз ғазалдарымды түрікше жаздым» деген Әлішер түркі тілінің ғажайып тіл екендігін жасампаз жырлары арқылы дәлелдеп, өзі де осы тіл арқылы түркі әлемінің шексіз құрметіне бөленіп қана қоймай, сонымен бірге әлемдік әдебиеттің жарық жұлдыздарының біріне айналды [6; 266].

Өз тілінің жанашыры болған, түркі тілінің беделін арттыруға ат салысқан Әлішер Науаи 1499 жылы түркі тілінің бай сөздік қорымен қатар, өзінің саздылығы мен құдіреттілігі жағынан парсы тілінен асып түспесе, кем емес екендігін дәлелдеу мақсатында теңдесі жоқ еңбекті жазады. Автор тіл майданына түркі пен парсы тілін әкеліп, тілдердің фонологиялық, лексикологиялық, грамматикалық жақтарын салыстырып, шығарманы «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» деп атайды. Түркі тілінің демеушісі болған Науаидың бұл шығармасы күні-бүгінге дейін өзектілігін жоғалтпай, оған деген қызығушылық ғасырлар бойына жалғасатынына күмән жоқ.

Сөз шеберінің «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» атты шығармашылық мұрасы әлем тілші ғалымдарының назарын аударды. Сондықтан да бұл туынды бірнеше тілдерге тәржімаланды.

Алғаш рет еңбекті батыс ғалымы М.Куатремер 1841 жылдың 1-наурызында Париж қаласында «*Chrestomaties Orientales, Extraits d'Ali-Schir*» еңбегін жариялайды. 1845 жылы еңбектің түзетілген нұсқасын «*Chrestomathie en Turk oriental*» кітабында «Мухәкәмәтул-луғәтәйннің» француз тіліндегі аудармасын қайта басып шығарады. Бұл шығарма Париждің Ұлттық кітапханасында сақтаулы. Сондай-ақ ғалымның бұл аудармасы 1842 жылы Қырымдағы Бақшасарайда жарық көреді.

Сондай-ақ батыстағы бұл еңбекпен айналысқан ғалымдардың қатарында Арминий Вамбери де бар. Ол «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» шығармасының Будапешт нұсқасының аудармасын Венгриядағы «*Nyelvtudomány Közlemények*» журналының I басылымында 1862 жылы 112-130 беттер арасында жариялады [7; 3].

Ал 1966 жылы Роберт Деврикс Лейден қаласында «*Judgment of two languages; Muhakamat Al-Lughatain by Mir 'Ali Shir Nawai; Introduction, Translation and Notes*» атты ағылшын тіліндегі аудармасын басып шығарады. Алайда автор Науаидың бұл еңбегіне сын пікір білдіреді. Ол: «Бұл шығарманы оқыған әрбір лингвист Науаидың өз позициясын толыққанды дәлелдемегенін ескере алады, себебі автор парсы тілінде баламасы жоқ түркі тіліндегі сөздерді мысалға келтіре отырып, парсылар сол үшін де түркі тілін қолдану керек деп тұжырымдайды. Бұл өте әлсіз дәлелдеме, себебі парсы тілі кірме сөздері аз, ғажайып тілдердің бірі. Қалай болғанда да, тілдің сұлулығы мен беделі әдеби ортада оның тілдік қорына байланысты емес, мұнда сөздердің нақты ойды білдіруі, айқындығы мен дұрыс жеткізілуі маңызды орын алады. Науаи өзінің еңбегінде түркі тілінің сөздік қоры жағынан бай екендігін дәлелдей отыра, сол шығарманың өзінде көптеген араб және парсы сөздерін қолданған». Автордың ойынша «Науаи лингвистикалық трактатын тек түркі тілінде жазатын болса, оның беделін одан сайын жоғарылатар еді», [8] -деген өзінің қысқаша ойын айтады.

Түрік тарихындағы алғашқы маңызды еңбектердің бірі – 1941 жылы Анкарада жариялаған Рефет Ышытманның «*Ali Şir Nevai, Muhakemet-ül-lûgateyn*» болса, екіншісі - 1968 жылы жазылған Агах Сыры Левендтің «*Ali Şir Nevai*» атты 4 томдық еңбегінің соңғы томындағы (187-217 беттер) «*Мухәкәмәтул-луғәтәйн*» мәтініне арналған [7; 3].

Әлішер Науаи өзінің туып-өскен Ауғанстан мемлекетінде де «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» шығарма төңірегінде бірнеше аудармалар мен зерттеулер жүргізілді. Олар үш түрлі жолмен жарыққа шыққанын көреміз:

1. «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» кітабының түпнұсқа мәтіні алғаш рет 1984 жылы Ауғанстанның Кабул қаласындағы доктор Мохаммад Якуб Вахиди тарапынан басылып шықты. Алайда, ғалымның қысқаша өмірбаянында айтылғандай, бұл жұмыс сәтті шықпаса да, мәтінді дайындауда ғалымдардың бірқатар жарияланымдары пайдаланылып, аудармашылар ат салысқанымен ерекшеленеді.

2. «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» кітабының екінші басылымы Пәкістанның Пешавар қаласында 1984 жылы (хижри жыл санауы бойынша 1363 жылы) жарық көрді. Бұл басылым Тұрхан Генжейдің парсы аудармасын қайта қарастыру болып табылады. Аудармашы қысқа кіріспесінде ол парсы аудармасындағы кейбір қателерді түзетіп, оларды кітаптың соңында бөлек кестеде көрсетіп кеткенін жазады.

3. «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» кітабының үшінші басылымы Кабулда 2009 жылы жарыққа шықты [9].

Ал енді Әлішер Науаи шығармасында кеңінен талданатын парсы тілінің отаны – Иран Ислам Республикасындағы әйгілі ғалымдардың зерттеу жұмыстарын да атап өтейік. «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» шығармасы парсы тілінің кемшіліктерін айқындап көрсеткен еңбек болғанымен де, сол елдің ғалымдары тарапынан біраз қарастырылды.

Иран мемлекетінде бұл еңбекті парсы тіліне алғаш болып Тұрхан Генжей (Тегеран, 1323) тәржімалаған. Кейіннен Әлішер Науаидың шығармасы төңірегінде ирандық ғалым, доктор Хусейн Мухаммадзода Сыдық зерттеу жұмыстарын жүргізіп, еңбектің аудармасын Тебриз қаласында басып шығарады. Өмірлік тәжірибесі мол, ғылым жолында бірқатар еңбектері бар Х.Сыдық «Мухәкәмәтул-луғәтәйн» шығармасының жаңа редакциясын жасайды. Бұл басылымда автор бірқатар жұмыстар

жүргізген. 49 беттік кең көлемді кіріспе сөзінде Әлішер Науаидың өмірінің барлық кезеңдері, жасаған қайырымдылық жұмыстары туралы, жүздеген шығармаларымен қатар, сондай-ақ ғалымның түркі тілінің және әдебиетінің дамуындағы үлкен рөлі туралы толық мағлұмат береді. Бұл бөлімде түрік мәтіндерін оқу үшін пайдаланылатын транскрипциялық қаріпті ұсынып, араб және латын жазуының салыстырмалы кестесі жасалынған. Бұл кітапты шығаруда Түркияның Ыстамбұл қаласындағы Топқапы сарайының мұражайында 808-нөмірімен сақтаулы тұрған шығарманың қолжазбасы, түрік тіліндегі аудармасын даярлаған Сема Барутчу Өзендер мен парсы тіліндегі аударманың авторы Тұрхан Генжейдің жұмыстары пайдаланылған болатын. Хусейн Сыдық өзінің кіріспе сөзінен кейін Тұрхан Генжейдің парсы тіліндегі аудармасын ұсынады (51-95 беттер). Ол Топқапы нұсқасындағы көшірмеде кейбір кемшіліктер бар екендігін атап көрсетіп, өзінің еңбегінде «[]» ішінде толтырады. Автор барлық түркі сөздерінің дұрыс формасын латын жазуында ұсынып, мәтіндердегі айырмашылықтарды, араб сөздері мен сөз тіркестерінің мағынасын ашып көрсетеді. Ғалым Хусейн Сыдық «Мухәкәмәтул-луғатайн» шығармасының өзі әзірлеген аудармасын 97-141 беттер арасында басып шығарады. Ғалымның айтуынша, ол мәтінді әзірбайжан түрікшесіне аударуда Науаидың жазу стилін сақтап, тек айтылуы мен жазылуында әзірбайжан түрікшесіне келістіріп құраған, яғни шағатай түрікшесін әзірбайжан түрікшесіне тәржімалаған. Топқапы сарайының мұражайындағы көшірменің толық мәтіні «Шағатай түрік мәтіні» атауымен 144-158 беттер арасында ұсынылғанын ерекше атап өткен жөн. Сондай-ақ кітаптағы 160-188 беттер аралығында «Шағатай түрік мәтіні» латын әліпбиінде берілген болатын. Ал, соңғы бөлімі (190-214 беттер) автордың еңбекке қосқан әртүрлі толықтырулары, түсініктемелері мен пікірлерден тұрады [9].

Түркі әлеміне ортақ болған бұл шығарма төңірегінде түркі мемлекеттерінде де зерттеу жұмыстары жүргізілді.

1925 жылы Түркменстанда Абдул Хаким Кулмухамедов Түркменстан Мемлекеттік баспасы тарапынан «*Muhakamatul-lugatayn*» атты түркмен тіліндегі араб әліпбиімен Ашхабад қаласында жарияланып шығады. Оның аудармасы 90 бет көлеміндегі жұмыстан тұрады. Бұл кітаптың Түркменстан мәдениеті, сондай-ақ Түркі мемлекеттері үшін үлкен маңызы бар.

Абдул Хаким Кулмухамедов кітабының алғы сөзінде: «Түркістан халқы мұсылмандықты қабылдағаннан соң Ислам дінінің тілі болған араб тілін үйренеді, кейін араб пен парсы тілдерінде өз шығармаларын жаза бастайды. XIV-XV ғасырларда Орта Азияны билеп тұрған Темір заманының өзінде тек халықтың төрттен бір бөлігі өз тілдерінде, яғни шағатай тілінде, шығармаларын ортаға салады. Он бесінші ғасырда өмір сүрген Әлішер Науаи сияқты түркі тілінің беделін көтеріп, түркі әдеби тілін құраған, ана тілімізге қорлық көрсеткен парсыларға жалғыз қарсы шығып, тіліміздің беделін арттырған ешкім болмады» [10; 57], - деп жазады.

Кітабының алғы сөзінен кейін автор Науаидың өмірлік жолы мен шығармашылығы туралы баяндайды. «Медреседегі досы Хұсайын Байқара мемлекет билеушісі болғаннан кейін, Әлішер Науаи оның уәзірі болып сайланады. Осылайша басқару істеріне араласып, тарихта әйгілі болған Байқараның кеңестерінде орын алды» [10;57], - деп қысқаша мағлұмат береді.

Абдул Хаким Кулмухамедов түркмен халқының арасында араб тілін білегіндердің саны аз екендігін ескере отырып, «Мухәкәмәтул-луғатайн» шығармасында кездесетін араб сөздерін түркмен түрікшесінде жазып, кейбір сұлтан, ғалым, әнші, ақындардың есімдерін қысқартып жазғаны жайлы айтып кетеді. Бұл шығарманы араб әліпбиімен жазса да, кейбір араб, парсы сөздерінің жазылу емлесін бұзып, оның орнына түрік жазу емлесін (тек 1928 жылдан бастап түркілер латын әліпбиін қолдана бастады) қолданады. Бұл аудармадағы сөздердің жеңіл оқуына септігін тигізеді деген оймен жасалынады [10; 58].

Сондай-ақ 1948 жылы Өзбекстанда Айбек пен П. Шамсиев «*Mecalisün nefais, Muhakemetül lugateyn*», Е.А. Османов «*Muhakamatul-lugatayn*», 1971 жылы У.Санакулов «*Исследование языка памятника 15 века «Мухакаматул-луғатайн»»*» еңбектерін жариялайды. 1970 жылы Ташкент қаласында «Алишер Навои «*Возлюбленный сердце, суждение о двух языках*» атты Малехованың орыс тіліндегі аудармасы басып шығарылады [7; 2].

Шығыс Түркістанда Хамит Темір мен Абдуруп Полат шығарманы ұйғыр түрікшесіне аударып, сөздігін жасап, 1988 жылы Үрімші қаласында жариялады [7; 3].

Қорытынды

Түркі дүниесінің ортақ жәдігері болып саналатын Әлішер Науаидың «Мухәкәмәтул-луғатайн» атты еңбегі - парсы және түркі тілінің тілдік табиғаты кеңінен салыстырылып жазылған еңбек. Күні бүгінгі күнге дейін құндылығын жоғалтпаған бұл еңбекте екі тілдің грамматикалық құрылымынан бастап, фонетикалық ерекшелігіне дейін зерделеніп, тілдің келелі мәселелері

тереңінен қарастырылған. Сондықтан да ортағасырлық түркі жазба тілінен мол мәлімет беретін Науаидің бұл еңбегіне деген қызығушылық уақыт өткен сайын артып отырғанын байқаймыз. Ортақ түркі тілінде жазылған әдеби жәдігер осы уақытқа дейін түрік, өзбек, ұйғыр, түркімен, парсы, орыс, ағылшын тілдеріне аударылып, сол елдердің ғалымдары тарапынан біраз зерделенді. Өкінішке қарай түркі халықтарының бір тармағы болып келетін қазақ тіліне бұл шығарма әлі күнге дейін тәржімаланған жоқ. XIV-XV ғасырлардағы әдеби тілдің мол сөздік қорын қамтыған мұндай еңбек біздің ғылыми ортаға да аса қажет дер едік. «Мухакәмәтул-луғатәінде» кездесетін жүз етістіктің басым бөлігі бүгінгі қазақ тілінде кездесетіндігін ескерсек, Мәурәннәһір аймағында жазылған жәдігердің Дешті Қыпшақ даласында да зор сұранысқа ие екендігін аңғаруға болады.

Парсы және түркі тілдерінің сөздік қоры мен өзіндік ерекшелігін саралаған бұл туындыға сол кездегі өз тіліне жанашырлықпен қараған ұлтжанды азаматтар бейжай қарамаған. «Араб – ғылымның, ал парсы – әдебиеттің тілі» деген жазылмаған қағида өмір сүрген сол қоғамда түркі тілінің қоғамдағы орнын нақтылау үшін, әр халық өз ана тілінде әдебиет жарату керектігін ғылыми негіздеп берген Әлішер Науаи осы шығарманы жазуға кіріскен. Бүгінгі жаһандану заманында да қазақ тілінің биік тұғырдан түспестен, орыс пен ағылшын тілдерінің саясында қалып қоймауын күйіттесек, онда өткен тарихқа терең бойлап, көне жәдігерлерімізді қайта зерделеу қажеттілігі туындары анық.

Ортағасырларда Шығыс мұсылман әдебиетінде кеңінен қолданылған «Хамса» («Бестік») дәстүрін түркі даласына енгізген Әлішер Науаи мұрасы тақырыбының саналуандығымен ерекшеленетіндігі белгілі. Ақын шығармашылығы арасында «Мухакәмәтул-луғатәин» («Екі тіл туралы пікір») туындысының орны ерекше дер едік. Сондықтан да әлемнің бірнеше тілдеріне аударылып, арнайы қарастырылған бұл жәдігер болашақта қазақ тіліне де тәржімаланып, қазақ филологтары тарапынан арнайы зерттеу нысанына айналуы тиіс деп қорытындылауға негіз бар.

Әдебиеттер тізімі

1. Махмұд Қашқари. Түбі бір түркі тіл (“Диуани лұғат түрік”). Алматы: Ана тілі, 1993. –191б.
2. Құтты білік. Аударған А.Егеубаев. Алматы: Жазушы, 1986. –616б.
3. Ахмет Иасауи. Диуани хикмет (аударма, транскрипция, мәтін, сөздік). Түркістан: Тұран, 2010. – 400б.
4. Polat A. Ali Şir Nevayî ve meşhur eseri "Muhakemetü'l-lugateyn" hakkında (aktaran Fatma Özkan), Türk kültürü dergisi, 1996. – 280 б.
5. Рахманқұл Бердібай. Әр жылдар ойлары. Көмекші оқу құралы. – Түркістан, «Тұран» баспасы, 2007. – 680 б.
6. Ысқақұлы Д. Рухани толғамдар: Зерттеулер. – Алматы: «Қаратау КБ» ЖШС; «Дәстүр», 2015. – 404б.
7. Барутчу С. "Muhakemetü'l-lugateyn: iki dilin muhakemesi", Ankara, TDKY, 1996. - 244 бет.
8. Мухаммад Халим Ёркин. «Мухокамат ул-луғатайн»нинг янги Эрон нашри <https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/l-r-2011-2/>
9. Muhakamat al-Lughatayn. https://en.wikipedia.org/wiki/Muhakamat_al-Lughatayn
10. Mehmet Gümüskılıç. Türkmen Türkçesiyle yazılmış bir «Muhakemetü'l-lugateyn kitabı», Türk kültürü dergisi, 2001.

ИССЛЕДОВАНИЕ И ПЕРЕВОД ПРОИЗВЕДЕНИЯ АЛИШЕРА НАВОИ «МУХАКАМАТУЛ-ЛУГАТАЙН»

Т.Е. Кыдыр¹, Ж.Б. Бейсенбинова²

¹ Научный руководитель: к.филол.н., доцент,

² Магистрант 2-года обучения факультета востоковедения,

^{1,2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г.Алматы
email: beisenbinovazh@gmail.com

Статья посвящена труду мыслителя тюркского мира, мастера языкознания, великого поэта средневековья Алишера Навои, его лингвистическому трактату «Мухакаматул-Лугатайн» (Суждение о двух языках). Работа Алишера Навои заключалась в том, чтобы доказать совершенство родного языка, противопоставляя тюркский и персидский языки. Работа «Мухакаматул-Лугатайн», написанная на чагатайском языке, привлекла внимание мировых ученых. В этой статье представлен обзор переводов и исследований, выполненных по этому труду.

Ключевые слова: Алишер Навои, «Мухакаматул-Лугатайн», рукопись, чагатайский язык, персидский язык, переводы, литература

RESEARCH AND TRANSLATION OF THE WORK OF ALI-SHIR NAVA'I
"MUHAKAMAT AL-LUGATAYN"

T.E. Kydyr¹, Zh.B. Beisenbinova²

¹ Research supervisor: Cand. Sci. (Philology), associate professor

² 2nd year MA student, Faculty of Oriental Studies,

^{1,2} al- Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, email: beisenbinovazh@gmail.com

The article is devoted to the work of the Turkic world thinker, master of linguistics, the great medieval poet Ali-Shir Nava'i, and his linguistic treatise "Muhakamat al-Lugatayn" (Judgment of two language). The work of Ali-Shir Nava'i was to prove the perfection of the native language by contrasting Turkic and Persian languages. The work "Muhakamatul-Lugatayn", written in Chagatai language, attracted the attention of world scientists. This article provides an overview of translations and studies performed on this work.

Key words: Ali-Shir Nava'i, "Muhakamat al-Lughatayn", manuscript, Chagatai language, Persian language, translations, literature

Редакцияға 15.03.2019 қабылданды.